

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.961

Череватенко Ірина Миколаївна

*кандидат юридичних наук,
асистентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Cherevatenko Iryna

PhD in Law, Assistant of the Department Civil Justice and Advocacy

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0003-2937-1529

ПОНЯТТЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ЇЇ ВИДИ **THE CONCEPT OF NOTARY JURISDICTION AND ITS TYPES**

***Анотація.** У статті доводиться, що нотаріальні повноваження відбивають правову природу та сутність нотаріальної діяльності, в межах якої здійснення всіх процесуальних дій є одночасно правом та обов'язком нотаріальних органів. Наголошується, що нотаріальна компетенція визначає права та обов'язки певного нотаріального органу, які складають систему його повноважень, зумовлені завданнями та функціями нотаріату як органу безспірної юрисдикції й передбачають обов'язковий характер нотаріального акта-документа для заінтересованих учасників нотаріальної дії. Елементом нотаріальної компетенції можна вважати нотаріальну юрисдикцію, яка детермінує характер нотаріальної діяльності і диференціює повноваження нотаріальних органів в межах сфери їхньої діяльності та існуючої системи. Під юрисдикцією нотаріальних органів розуміється обсяг та межі повноважень нотаріусів та осіб, яким надано право вчиняти нотаріальні дії, що спрямовані на*

реалізацію приписів закону й досягнення певного правового результату (постановлення нотаріального акта-документа) для заінтересованих осіб.

Виокремлено та обґрунтовано існування таких видів нотаріальної юрисдикції як предметна, територіальна, функціональна. Предметна нотаріальна юрисдикція визначається як обсяг повноважень, що надаються (делегуються державою) певним нотаріальним органам щодо вчинення визначених у нотаріальному законодавстві видів нотаріальних дій. Територіальна нотаріальна юрисдикція – це наданий нотаріусам та іншим нотаріальним органам обсяг повноважень щодо вчинення нотаріальних дій в межах певної території (нотаріального округу), зумовлений правилами визначення місця вчинення нотаріальної дії. Під функціональною нотаріальною юрисдикцією пропонується розуміти сукупність повноважень нотаріусів щодо вчинення поза межами їх нотаріального округу таких нотаріальних дій, які за правилами територіальної нотаріальної юрисдикції мали бути вчинені іншим нотаріусом, з метою забезпечення реалізації функцій нотаріальної діяльності.

Ключові слова: *нотаріальна юрисдикція, види нотаріальної юрисдикції, нотаріальне провадження, нотаріальна діяльність, територіальна нотаріальна юрисдикція, предметна нотаріальна юрисдикція, функціонально нотаріальна юрисдикція.*

Summary. *The article shows that notarial powers reflect the legal nature and essence of notarial activity, within which the exercise of all procedural actions is both a right and a duty of notarial bodies. It is emphasized that the notary competence defines the rights and obligations of a certain notary body, which make up the system of its powers, conditioned by tasks and functions of the notary as a body of disputed jurisdiction and provide for the mandatory nature of the notary act-document for interested participants of the notarial action. An*

element of the notarial competence may be considered a notarial jurisdiction, which sets out the nature of the notarial activity and differentiating the powers of notarial bodies within the scope of their activity and the existing system. Under the jurisdiction of notarial bodies it is understood the scope and limits of powers of notaries and persons, who are given the right to take notarial actions aimed at realization of the legal provisions and achievement of a certain legal result (the decision of a notarial act-document) for interested persons.

The existence of such types of notarial jurisdiction as subject, territorial, functional is separate and justified. The subject matter jurisdiction is defined as the scope of powers granted (delegated by the state) to certain notarial bodies to take certain types of notarial actions defined in the Notary legislation. Territorial jurisdiction is granted to notaries and other notarial bodies the scope of powers to take notarial actions within a certain territory (notary district), stipulated by the rules of determining the place of notarial action. A functional jurisdiction proposes to understand the aggregate powers of notaries to act outside their notary community such notarial acts, which under the rules of territorial jurisdiction should be performed by another notary, in order to ensure the exercise of functions of notary.

Key words: *notarial jurisdiction, types of notarial jurisdiction, notarial proceeding, notarial activity, territorial notary jurisdiction, subject notary jurisdiction, functional notary jurisdiction.*

Постановка проблеми. Для подальшого забезпечення дієвості і ефективності нотаріального процесу необхідне й подальше удосконалення понятійного апарату та взагалі визначення і чітке закріплення у законодавстві нотаріальної юрисдикції й її видів. Відтак, зокрема, потребує нагального законодавчого врегулювання забезпечення можливостей для реалізації цивільних прав фізичними та юридичними особами, що проживають в зоні активних боєвих дій або на окупованій території

України. Закон України «Про нотаріат» потребує доповнення нормами, що визначили би процедурні правила нотаріальної функціональної юрисдикції у разі надзвичайного або воєнного стану, режиму антитерористичної операції, а саме надання нотаріусам повноважень на вчинення нотаріальних дій за зверненнями заінтересованих осіб з іншого нотаріального округу, що проживали на території, де введений надзвичайний або воєнний стан, режим антитерористичної операції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження нотаріальної юрисдикції, зумовлена тим, що зазначена тематика й до сьогодні є проблемною. Нотаріальній юрисдикції й її видам приділялася увага у роботах В.В. Комарова, В.В. Баранкової, Л.К. Радзівської тощо. Актуальність статті зумовлена тим, що визначення й виокремлення видів та поняття нотаріальної юрисдикції ніколи не перебували предметом самостійних наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття поняття нотаріальної юрисдикції та виокремлення й обґрунтування існування у нотаріальному процесі її видів. На цій підставі запропоновано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення нотаріального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон) вчинення нотаріальних дій покладається на нотаріусів, що працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси); у населених пунктах, де нема нотаріусів, нотаріальні дії вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування; вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України; посвідчення заповітів і доручень,

прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, вказаними у ст. 40 цього Закону (головними лікарями лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв тощо).

Нотаріальне законодавство, на відміну від Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства, не передбачає норми, яка б визначала загальні правила підвідомчості нотаріальних справ. Навпаки, у ст.ст. 34, 35, 37, 38 Закону закріплено найменування нотаріальних дій, які в сукупності складають компетенцію нотаріальних органів.

Компетенція нотаріусів Законом визначається як повноваження щодо вчинення нотаріальних дій (розділ II Закону). Але, крім того, до компетенції нотаріусів належать й ті повноваження, реалізація яких не пов'язана із вчиненням конкретної нотаріальної дії. Наприклад, нотаріуси мають право надавати додаткові послуги правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями та одержувати за це плату, давати консультації правового характеру, сприяти фізичним та юридичним особам, державі у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки тощо (ст.ст. 4, 5 Закону). Відтак, особа може звернутися до нотаріуса тільки з проханням роз'яснити процедуру спадкування за законом та заповітом, що буде здійснюватися поза межами провадження щодо посвідчення безспірного права. При цьому особа не зобов'язана вчинювати будь-яку нотаріальну дію у такого або іншого нотаріуса, а може потребувати реалізації передбачених у нотаріальному законодавстві повноважень нотаріуса щодо надання правової консультації, сприяння у виборі найбільш вдалого вирішення правової ситуації для заінтересованої особи або роз'яснень можливих наслідків певних нотаріальних дій щодо визначеного предмету.

У теорії держави і права під компетенцією прийнято розуміти сукупність прав, обов'язків, повноважень та предметів відання органів

держави, посадових осіб і організацій, що визначені Конституцією та іншими нормативними актами для вирішення завдань, що стоять перед ними [1, с. 342]. В. С. Нерсесянц визначає компетенцію посадових осіб, державних органів та держави в цілому (спеціальний правовий статус публічно-правових юридичних осіб з відповідними абстрактними правомочностями) як їх спеціальну праводієздатність, що підлягає реалізації (тобто перетворенню на конкретне індивідуально-визначене суб'єктивне право та конкретний суб'єктивний юридичний обов'язок правовстановлюючого чи правозастосовного характеру) за допомогою та в межах конкретно-визначених правових відносин у відповідності із загальними для всіх суб'єктів права вимогами реалізації норм діючого права [2, с. 520].

Під компетенцією нотаріальних органів у спеціальній літературі розуміють сукупність визначених законом прав та обов'язків щодо вчинення нотаріальних дій [3, с. 13]; визначене законом коло дій, які можуть вчинювати нотаріальні органи для здійснення покладених на них завдань щодо охорони прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави щодо укріплення законності та попередження правопорушень [4, с. 27].

Нотаріальна компетенція зумовлюється функціями та завданнями нотаріату як органу безспірної цивільної юрисдикції. У цьому розумінні змістом нотаріальної компетенції є вчинення уповноваженим державою суб'єктом визначених нотаріальних дій. Це означає, що тільки визначені у нотаріальному законодавстві особи можуть вчинювати нотаріальні дії та реалізовувати властиві нотаріату функції. Виділяють такі найбільш суттєві функції нотаріальної діяльності як забезпечення безспірності і доказової сили документів, забезпечення законності правочинів та інших юридичних актів (контрольна функція), сприяння фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав і законних інтересів [5, с. 89].

Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко зазначають, що до повноважень нотаріуса входить не тільки вчинення певної нотаріальної дії, а й коло прав та обов'язків, наданих нотаріусу чи відповідній посадовій особі законом. Це може бути витребування від підприємств, установ, організацій необхідних документів, встановлення особи громадянина і перевірка його дієздатності тощо [6, с. 90-91]. При цьому автори ігнорують той факт, що зазначені повноваження закріплені у главі 4 розділу III Закону як загальні правила вчинення нотаріальних дій, тобто є складовою процедури вчинення певної нотаріальної дії.

С.Я. Фурса вказує, що у Законі України «Про нотаріат» має місце поняття «повноваження», яке вживається для визначення спрямованості діяльності нотаріальних органів для того, щоб конкретизувати перелік дозволених для вчинення посадовими особами нотаріату нотаріальних дій (Розділ II. Закону), але не береться до уваги, що можливість вчинення цих дій залежить від інших умов, визначених у Законі. Так, у ч. 1 ст. 41 Закону, де мова йде про місце вчинення нотаріальних дій, є положення, яке визначає можливість вчинення нотаріальних дій певними посадовими особами нотаріату за територіальною ознакою. А в ст. 9 Закону говориться про обмеження у праві вчинення нотаріальних дій певними посадовими особами нотаріату щодо себе та інших зазначених у цій статті осіб. Але з метою системного сприйняття інформації щодо можливості відповідної особи нотаріату вчиняти нотаріальні дії, на думку автора, ці положення мають знайти місце в одному розділі. Саме тому автором пропонується ввести більш широке за змістом та значенням поняття «компетенція», складовою частиною якого є поняття «повноваження». Далі авторка приходить до висновку, що поняттям «компетенція нотаріуса» охоплюється вся сукупність його повноважень. У зв'язку з цим повноваження є правом та одночасно обов'язком відповідного суб'єкту діяти в певній ситуації таким чином, як передбачено Законом чи іншим правовим актом. Повноваження

передбачає його належне виконання згідно із принципом законності. Так, використання нотаріусом своїх повноважень всупереч завданням своєї діяльності з метою здобуття вигоди і переваг для себе та інших осіб або нанесення шкоди іншим особам чи охоронюваним законом інтересам суспільства чи держави є злочином проти інтересів служби [7, с. 209-210]. Погоджуючись з тим, що компетенція нотаріусів охоплює собою сукупність їх повноважень, слід зазначити, що даний погляд містить внутрішню суперечливість, адже авторка не визначає інших складових змісту компетенції, окрім повноважень. Отже, зазначені твердження не враховують положень чинного законодавства та не дозволяють визначити обсяг та зміст нотаріальної компетенції.

Н.В. Васирина вважає, що нотаріальна юрисдикція поширюється на правовідносини, пов'язані зі встановленням, визнанням, охороною та захистом майнових та особистих немайнових прав і фактів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших відносин, крім тих, здійснення яких належить до виключної юрисдикції судів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Спираючись на це, авторка зазначає, що не слід ототожнювати поняття «юрисдикція» та «компетенція» [8, с. 56]. Вважаючи, що юрисдикція – лише сфера реалізації наданої компетенції, Н. В. Васирина не розкриває відмінностей цих понять та не обґрунтовує розмежування змісту нотаріальної компетенції та юрисдикції.

Отже, під юрисдикцією нотаріальних органів необхідно розуміти обсяг та межі повноважень нотаріусів та осіб, яким надано право вчиняти нотаріальні дії, з метою реалізації припису закону й досягнення певного правового результату (постановлення нотаріального акта-документа) для заінтересованих осіб. Поняття нотаріальних повноважень відбиває правову природу та сутність нотаріальної діяльності, в межах якої здійснення всіх процесуальних дій є одночасно правом та обов'язком нотаріальних органів.

Саме тому в нотаріальному законодавстві використовуються такі формулювання як «відмовляє» (п. 4 ч. 1 ст. 5, ч. 3 ст. 46 Закону), «роз'яснює» (п. 3 ч.1 ст. 4, п. 2 ч. 2 ст. 5 Закону) тощо. Тим самим підкреслюється, що виконання всіх зазначених дій є одночасно правом і обов'язком. Наприклад, якщо особа звертається до нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину не за місцем відкриття спадщини, нотаріус не тільки має право, а й зобов'язаний відмовити заінтересованій особі у видачі такого нотаріального акта-документа.

Поняття юрисдикції було предметом дослідження науковців-процесуалістів в аспекті новелізації цивільного процесуального законодавства. Так, В. В. Комаров зазначає, що юрисдикція окреслює сферу судової влади й багатоступеневу диференціацію повноважень різних судів з розгляду юридичних справ. Це новий інститут конституційного та процесуального права, який не можна ототожнювати з підвідомчістю. Цей правовий інститут визначає структурно-функціональний характер судової влади, оскільки диференціює повноваження органів судової влади в межах сфери їх діяльності й існуючої судової системи [9, с. 477]. Автор підкреслює, що судову юрисдикцію слід розглядати саме як повноваження цих органів щодо відправлення правосуддя [10, с. 7-8]. К. В. Гусаров розглядає поняття юрисдикції як виключне право органу судової влади, під яким розуміє санкціоноване державою право (обов'язок) цього органу здійснювати правосуддя в певній сфері суспільних відносин, урегульованих нормами права [11, с. 44-45]. Н. Ю. Сакара розглядає судову юрисдикцію з двох боків: як специфічне повноваження судової влади по відправленню правосуддя й як міжгалузевий процесуальний інститут, який окреслює обсяг і межі повноважень відповідного органу судової влади у кримінальному, цивільному, господарському й адміністративному судочинстві [12, с. 63]. Д. М. Шадура прийшов до висновку, що судову юрисдикцію можна розглядати як компетенцію спеціально уповноважених органів державної влади – судів

загальної юрисдикції і Конституційного Суду, наділених юридично владними повноваженнями, здійснювати правосуддя у формі того чи іншого виду судочинства щодо певних правовідносин [13, с. 41]. Отже, зазначеними авторами юрисдикція розглядається як елемент компетенції, а компетенція складається із функцій суду зі здійснення правосуддя по цивільних та інших справах, предметів юрисдикції і методів здійснення судом своїх функцій [14, с. 248].

Відтак, нотаріальна компетенція визначає права та обов'язки певного нотаріального органу, які складають систему їх повноважень, зумовлені завданнями та функціями нотаріату як органу безспірної юрисдикції й передбачають обов'язковий характер нотаріального акта-документа для заінтересованих учасників нотаріальної дії.

Таким чином, елементом нотаріальної компетенції можна вважати нотаріальну юрисдикцію, яка детермінує характер нотаріальної діяльності і диференціює повноваження нотаріальних органів в межах сфери їхньої діяльності та існуючої системи.

У науково-юридичній літературі висловлені пропозиції виокремлення таких видів нотаріальної компетенції як предметна та територіальна [15, с. 68-78; 7, с. 211-212; 16, с. 107-109; 17, с. 320-323]. Наприклад, Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко обґрунтовують існування предметної компетенції, яка розмежовує між нотаріальними органами коло нотаріальних дій та територіальної компетенції, що пов'язана з розмежуванням нотаріальних дій з урахуванням території їх вчинення [6, с. 91]. О.В. Коротюк зазначає, що така класифікація викликає зауваження, адже поняття «компетенція» означає коло повноважень якої-небудь установи, особи або коло справ, питань, що підлягають чієму-небудь віданню. Предметна компетенція – це компетенція, в основі якої лежить особливий предмет відання установи чи особи. Для всіх осіб, що мають повноваження вчиняти нотаріальні дії, саме останні визначають предметну

компетенцію, тобто вона є єдиною для всіх осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій. Разом з тим різниться обсяг цієї компетенції залежно від суб'єкта. Інакше кажучи, предмет компетенції (тобто нотаріальні дії) не є критерієм для визначення обсягу повноважень уповноваженого суб'єкта. Цей предмет є однаковим для компетенції як нотаріуса, так і для інших уповноважених державою осіб, оскільки всі вони вчиняють нотаріальні дії. Звідси автор робить висновок про те, що всі особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій, володіють різним обсягом повноважень у рамках єдиної предметної компетенції щодо вчинення нотаріальних дій [18, с. 249-250]. Із зазначеними твердженнями не можна погодитися, адже існуючі в системі нотаріальних органів суб'єкти мають різний обсяг повноважень на вчинення нотаріальних дій, передбачений відповідно для кожного з них у ст.ст. 34-38 Закону.

Вважаємо, що у нотаріальному процесі необхідно виокремити та унормувати три види нотаріальної юрисдикції: предметну, територіальну та функціональну. Предметну нотаріальну юрисдикцію можна визначити через обсяг повноважень, які надаються (делегуються державою) певним нотаріальним органам щодо вчинення визначених у нотаріальному законодавстві видів нотаріальних дій.

Подібний погляд вже був обґрунтований у спеціальній літературі. Так, Л.К. Радзівська та С.Г. Пасічник вважають, що предметною компетенцією є розмежування між нотаріальними органами кола нотаріальних дій з урахуванням виду цих дій [15, с. 69]. С.Я. Фурса визначає зміст предметної компетенції через розмежування нотаріальних дій між державними і приватними нотаріусами з урахуванням виду і роду цих дій [7, с. 211]. При такому підході поза увагою залишаються органи та посадові особи, яким надано право вчиняти нотаріальні дії, та невизначеним є критерій поділу за родом дій. Авторка виходить з того, що до системи нотаріальних органів не входять уповноважені на вчинення нотаріальних дій посадові особи органів

місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв [19, с. 120; 20, с. 6]. Зазначена точка зору обґрунтовується тим, що особи, зазначені у ст. 40 Закону, а також уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи органів місцевого самоврядування, посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв, не є нотаріальними органами в силу своєї компетенції.

Слід погодитися з В.В. Баранковою, що такі висновки суперечать змісту ч. 1 ст. 1 Закону, що визначає нотаріат в Україні як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені названим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Отже, на підставі законодавчого визначення нотаріату, авторка висновує, що до нотаріальних органів (в якості суб'єктів нотаріального процесу) належать усі органи та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій. З наведених міркувань не можна погодитися з твердженням про те, що «нотаріальні органи не є безпосередніми суб'єктами нотаріальних процесуальних відносин, оскільки нотаріальні дії має право вчиняти лише нотаріус чи особа, уповноважена на вчинення нотаріальної дії, наприклад, особи, зазначені у ст. 40 Закону України «Про нотаріат» [21, с. 140]. Суб'єкти, вказані у ст. 40 Закону, ч. 3 ст. 245, ст. 1252 ЦК, дійсно не належать до складу нотаріальних органів, оскільки наділені не правом на вчинення нотаріальних дій, а правом посвідчувати довіреності та заповіти, що прирівняні до нотаріальних. Такий висновок можна зробити і з урахуванням змісту Роз'яснень Міністерства України від 14 грудня 2011 р. «Повноваження щодо вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами органів місцевого самоврядування, консульськими установами України».

Територіальна нотаріальна юрисдикція – це наданий нотаріусам та іншим нотаріальним органам обсяг повноважень щодо вчинення

нотаріальних дій в межах певної території (нотаріального округу), зумовлений правилами визначення місця вчинення нотаріальної дії.

Л.К. Радзівська та С.Г. Пасічник пропонують визначити територіальну компетенцію як розмежування кола нотаріальних дій між нотаріальними органами з урахуванням території діяльності цих органів [15, с. 74]. З поняттям територіальної компетенції, вважає С.Я. Фурса, пов'язано розмежування кола дій між нотаріусами з урахуванням території їх діяльності [7, с. 211].

Відповідно до ст. 13-1 Закону здійснення нотаріальної діяльності певним державним або приватним нотаріусом відбувається в межах відповідного територіального округу. Розташування нотаріальних округів ґрунтується на встановленому адміністративно-територіальному устрої України, але з певними особливостями, які властиві нотаріальній діяльності. Тобто вчинення нотаріусами нотаріальних дій передбачається у міських нотаріальних округах та районних округах відповідних областей, у містах зі спеціальним статусом існують Київський міський та Севастопольській міський нотаріальні округи. Отже, державні та приватні нотаріуси мають нотаріальні повноваження в межах певного міста або в межах району певної області, яка відповідно складає їх нотаріальний округ.

Закріплені у чинному нотаріальному законодавстві випадки наділення нотаріусів повноваженнями щодо вчинення нотаріальних дій поза межами свого нотаріального округу (у виняткових випадках) зумовлюють необхідність виділення ще одного виду нотаріальної юрисдикції. Функціональна нотаріальна юрисдикція – це сукупність повноважень нотаріусів щодо вчинення поза межами свого нотаріального округу таких нотаріальних дій, які за правилами територіальної нотаріальної юрисдикції мали бути вчинені іншим нотаріусом, з метою забезпечення реалізації функцій нотаріальної діяльності.

У виключних випадках закон дозволяє нотаріусам реалізовувати свої повноваження поза межами свого нотаріального округу, якщо інший нотаріус, уповноважений законом на їх вчинення, не може цього зробити з об'єктивних чи суб'єктивних причин (відпустки, хвороба, зупинення приватної нотаріальної діяльності тощо).

Передусім, це стосується обмежень повноважень нотаріусів щодо вчинення певних нотаріальних дій на своє ім'я та від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються у будь-якого іншого державного чи приватного нотаріуса. Наслідком недотримання зазначених правил вчинення нотаріальних дій є їх недійсність (ст. 9 Закону).

Також в межах функціональної нотаріальної юрисдикції відбувається реалізація правил заміщення приватного нотаріуса (ст. 29 Закону). Заміщення приватного нотаріуса може відбуватися за волевиявленням самого нотаріуса або в обов'язковому порядку. Заміщення являє собою тимчасове виконання обов'язків певного нотаріуса іншим нотаріусом. У нотаріальній діяльності цей інститут може бути застосований тільки до приватних нотаріусів. Приватним нотаріусам не забороняється заміщувати приватних нотаріусів у іншому нотаріальному окрузі. Отже, у такого нотаріуса з'являються повноваження на вчинення нотаріальних дій поза межами свого нотаріального округу. Таким чином, приватний нотаріус, який заміщує іншого приватного нотаріуса, має власні повноваження, що розповсюджуються на його нотаріальний округ, а також повноваження приватного нотаріуса, якого заміщає в його нотаріальному окрузі. З метою попередження виникнення у приватного нотаріуса повноважень одразу декількох інших приватних нотаріусів нотаріальним законодавством

закріплено положення щодо заборони заміщення більше ніж одного нотаріуса (п. 3.2 Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса).

Частина 2 ст. 29-1 Закону передбачає, що приватний нотаріус вправі зупинити нотаріальну діяльність за власним бажанням на строк, що не перевищує двох місяців протягом календарного року, або на більший строк за наявності поважних причин (вагітність, догляд за дитиною, хвороба тощо). Дане положення визначає порядок добровільного зупинення нотаріальної діяльності за волевиявленням самого нотаріуса. У ч. 1 ст. 29-1 Закону встановлені випадки зупинення нотаріальної діяльності, що застосовується до приватного нотаріуса як захід дисциплінарної відповідальності. Зупинення нотаріальної діяльності в обов'язковому порядку, незалежно від підстави його застосування, завжди має тимчасовий характер, зміст якого складає обмеження права нотаріуса вчинювати нотаріальну діяльність зі збереженням правового статусу останнього. У разі зупинення нотаріальної діяльності нотаріуса заміщення може не відбуватися (якщо триває менше одного місяця або на підставі п. 7 ч. 1 ст. 29-1 Закону) або обов'язково відбудеться (якщо більше одного місяця). Приватний нотаріус, діяльність якого зупинена, за відсутності заміщення його іншим приватним нотаріусом, має право: знімати заборону відчуження нерухомого майна, видавати з депозиту гроші та цінні папери, документи, прийняті на зберігання, дублікати та копії документів, що зберігаються у справах приватного нотаріуса, а також видавати довідки про вчинені нотаріальні дії (ч. 6 ст. 29-2 Закону).

Про необхідність впровадження правил функціональної нотаріальної юрисдикції вказує вкрай складна правова ситуація, що склалося ще у 2014 році у зв'язку з проведенням антитерористичної операції (АТО) на сході України, яка у 2018 році була перетворена на операцію Об'єднаних сил (ООС) й у зв'язку з подіями 24 лютого 2022 року, а саме з воєнним

вторгнення Росії й наступною окупацією і веденням активних боєвих дій на територіях України. Відтак, існує майже повна неможливість вчинення нотаріальних дій з дотриманням правил територіальної нотаріальної юрисдикції. У зв'язку з цим слід передбачити механізм забезпечення здійснення нотаріальних функцій в інтересах фізичних та юридичних осіб, що проживають в зоні активних боєвих дій або на окупованій території України. Отже, виникла нагальна необхідність унормування нових положень функціональної нотаріальної юрисдикції. Закон потребує доповнення нормами, що визначили би процедурні правила нотаріальної функціональної юрисдикції у разі надзвичайного або воєнного стану, режиму антитерористичної операції, а саме надання нотаріусам повноважень на вчинення нотаріальних дій за зверненнями заінтересованих осіб з іншого нотаріального округу, що проживали на території, де введений надзвичайний або воєнний стан, режим антитерористичної операції.

Позаяк, наприклад, окремим випадком застосування правил функціональної нотаріальної юрисдикції могло б стати унормування наділення нотаріусів повноваженнями щодо видачі свідоцтва про право на спадщину поза межами свого нотаріального округу з періодичним обов'язковим виїздом у певну сільську (міську) місцевість, де немає нотаріусів. Зазначені правила мають віднайти відповідне законодавче закріплення з метою забезпечення системи правових гарантій для фізичних та юридичних осіб, що проживають або займаються підприємницькою діяльністю у таких місцевостях, доступу їх до нотаріальної форми охорони прав та реалізації функцій нотаріату.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті доводиться, що компетенція нотаріусів розглядається як сукупність повноважень щодо вчинення нотаріальних дій та тих повноважень, реалізація яких не пов'язана із вчиненням конкретної нотаріальної дії. Визначено, що елементом нотаріальної компетенції можна вважати

нотаріальну юрисдикцію, яка детермінує характер нотаріальної діяльності і диференціює повноваження нотаріальних органів в межах сфери їхньої діяльності та існуючої системи. Виокремлено та обґрунтовано існування таких видів нотаріальної юрисдикції як предметна, територіальна, функціональна й надано визначення та розкрито їх зміст. Крім того, для врегулювання практичних питань, що виникають у нотаріальному процесі, з метою належної реалізації фізичними й юридичними особами своїх прав та обов'язків запропоновані зміни до законодавства щодо розширення підстав наділення нотаріусів повноваженнями на вчинення нотаріальних дій поза межами свого нотаріального округу.

Література

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти // М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред.: М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2002. 432 с.
2. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. / В.С. Нерсесянц. М. : Норма : ИНФРА-М, 2014. 560 с.
3. Нотариат в СССР : учеб. для сред. и спец. учеб. заведений / под ред. Л. Ф. Лесницкой. М. : Юрид. лит., 1985. 160 с.
4. Нотариат в СССР : учеб. пособие для студентов юрид. ин-тов и фак. / под ред. М. Г. Авдюкова. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1974. 168 с.
5. Баранкова В. В. Функции нотариальной деятельности / В. В. Баранкова // Підприємництво, господарство і право. 2003. № 11. С. 89–91.
6. Сміян Л. С. Нотариат в Україні : навч. посіб. / Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін, П. Г. Хоменко ; за ред. Ю. В. Нікітіна. 2-ге вид., стер. Київ : КНТ, 2008. 680 с.

7. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Світлана Ярославівна Фурса ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2003. 426 с.
8. Васирина Н. В. Охорона та захист права власності нотаріусом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Васирина Наталія Володимирівна. Київ, 2012. 196 с.
9. Комаров В. В. Новелізація цивільного процесуального законодавства та засади нового Цивільного процесуального кодексу України / В. В. Комаров // Вісник Академії правових наук України. Харків, 2003. № 2/3. С. 467–482.
10. Комаров В. В. Цивільна юрисдикція та підсудність / В. В. Комаров, П. І. Радченко, Н. Ю. Сакара // Теорія та практика судової діяльності : наук.-практ. посіб. Київ, 2007. С. 7–38.
11. Гусаров К. В. Проблемы гражданской процессуальной правосубъектности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Гусаров Константин Владимирович ; Нац. юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого. Харьков, 2000. 201 с.
12. Сакара Н. Ю. Проблеми доступності правосуддя у цивільних справах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сакара Наталія Юріївна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 209 с.
13. Шадура Д. М. Цивільна юрисдикція : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Шадура Дмитро Миколайович ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 222 с.
14. Курс цивільного процесу : підручник / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
15. Радзієвська Л. К. Нотаріат в Україні : навч. посіб. / Л. К. Радзієвська, С. Г. Пасічник. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 528 с.

- 16.Гриненко О. О. Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції: міжнародно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Гриненко Олена Олексіїна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 196 с.
- 17.Мельник І. Правове регулювання територіальної компетенції нотаріуса при вчиненні протесту векселя / І. Мельник // Мала енциклопедія нотаріуса. 2007. № 4. С. 109–114.
- 18.Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат» / О. В. Коротюк. Харків : Право, 2012. 648 с.
- 19.Теорія нотаріального процесу : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Алерта ; Центр учб. літ., 2012. 920 с.
- 20.Нелін О. Суб'єкти нотаріального процесу в Україні: окремі дискусійні питання / О. Нелін // Юридична Україна. 2013. № 2. С. 4–7.
- 21.Баранкова В. В. Правова природа нотаріальної діяльності / В. В. Баранкова // Вісник Академії правових наук України. Харків, 1998. № 3. С. 137–143.

References

1. Zahalna teoriia derzhavy i prava : pidruch. dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. osvity // M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho ; za red.: M. V. Tsvik, V. D. Tkachenko, O. V. Petryshyn. Kharkiv : Pravo, 2002. 432 s.
2. Nersesiants V. S. Obshchaia teoriya prava y hosudarstva : ucheb. / V.S. Nersesiants. M. : Norma : YNFRA-M, 2014. 560 s.
3. Notaryat v SSSR : ucheb. dlia sred. y spets. ucheb. zavedenyi / pod red. L. F. Lesnytskoi. M. : Yuryd. lyt., 1985. 160 s.
4. Notaryat v SSSR : ucheb. posobyе dlia studentov yuryd. yn-tov y fak. / pod red. M. H. Avdiukova. M. : Yzd-vo Mosk. un-ta, 1974. 168 s.

5. Barankova V. V. Funktsyy notaryalnoi deiatelnosti / V. V. Barankova // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2003. № 11. S. 89–91.
6. Smiian L. S. Notariat v Ukraini : navch. posib. / L. S. Smiian, Yu. V. Nikitin, P. H. Khomenko ; za red. Yu. V. Nikitina. 2-he vyd., ster. Kyiv : KNT, 2008. 680 s.
7. Fursa S. Ya. Teoretychni osnovy notarialnoho protsesu v Ukraini : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.03 / Svitlana Yaroslavivna Fursa ; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. K., 2003. 426 s.
8. Vasylyna N. V. Okhorona ta zakhyst prava vlasnosti notariusom : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Vasylyna Nataliia Volodymyrivna. Kyiv, 2012. 196 s.
9. Komarov V. V. Novelizatsiia tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva ta zasady novoho Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy / V. V. Komarov // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Kharkiv, 2003. № 2/3. S. 467–482.
10. Komarov V. V. Tsyvilna yurysdyktsiia ta pidsudnist / V. V. Komarov, P. I. Radchenko, N. Yu. Sakara // Teoriia ta praktyka sudovoi diialnosti : nauk.-prakt. posib. Kyiv, 2007. S. 7–38.
11. Husarov K. V. Problemy hrazhdanskoï protsessualnoi pravosub'єktnosti : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Husarov Kostantyn Vladymyrovych ; Nats. yuryd. akad. Ukraïny im. Yaroslava Mudroho. Kharkov, 2000. 201 s.
12. Sakara N. Yu. Problemy dostupnosti pravosuddia u tsyvilnykh spravakh : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Sakara Nataliia Yuriivna ; Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2005. 209 s.
13. Shadura D. M. Tsyvilna yurysdyktsiia : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Shadura Dmytro Mykolaiovych ; Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2008. 222 s.

14. Kurs tsyvilnoho protsesu : pidruchnyk / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho» ; za red. V. V. Komarova. Kharkiv : Pravo, 2011. 1352 s.
15. Radziievska L. K. Notariat v Ukraini : navch. posib. / L. K. Radziievska, S. H. Pasichnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 2000. 528 s.
16. Hrynenko O. O. Osoblyvosti pravovoho statusu konsula pry vykonanni notarialnoi funktsii: mizhnarodno-pravovyi aspekt : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.11 / Hrynenko Olena Oleksiina ; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2005. 196 s.
17. Melnyk I. Pravove rehuliuвання terytorialnoi kompetentsii notariusa pry vchynenni protestu vekselia / I. Melnyk // Mala entsyklopediia notariusa. 2007. № 4. S. 109–114.
18. Korotiuk O. V. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro notariat» / O. V. Korotiuk. Kharkiv : Pravo, 2012. 648 s.
19. Teoriia notarialnoho protsesu : nauk.-prakt. posib. / za zah. red. S. Ya. Fursy. Kyiv : Alerta ; Tsentri uchb. lit., 2012. 920 s.
20. Nelin O. Subiekty notarialnoho protsesu v Ukraini: okremi diskusiini pytannia / O. Nelin // Yurydychna Ukraina. 2013. № 2. S. 4–7.
21. Barankova V. V. Pravova pryroda notarialnoi diialnosti / V. V. Barankova // Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Kharkiv, 1998. № 3. S. 137–143.